
MAGYAR ÉLCLAPOK NEM MAGYAR NEMZETISÉGŰ SZEREPLŐINEK NEVEI A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

„De hát hogyan is van az, hogy akár Angol, akár Franczia, akár Olasz, vagy Spanyolországban a zsidóknak mind olyan neveik vagynak, mint a többi bennlakónak, csupán az áldott Magyarországon választott a zsidó magának, kivétel nélkül mind, **német** vezetéknévvel, válogatva azt fütől, virágtól, szárnyas és szárnyatlan állatoktól és drágakövektől? Ezt fejtsse meg valaki!” (Az Űstökös 1860: 95; kiemelés az eredetiben).

1. Név és nemzetiségi sztereotípiák az élclapokban. – Az Űstökös idézett sorai rávilágítanak arra, hogy a név a nemzeti hovatartozás egyik fontos szimbóluma volt a 19. század második felében, s arra is, hogy a magyar társadalomban a zsidók névadási szokásai, németes hangzású nevei feltűnést és ellenszenvet válthattak ki az 1860-as évek elején. A többi, a Magyar Korona országaiban élő nem magyar nemzetiségi csoport esetében a név jelezte elsőként a nemzetiségi hovatartozást, az egyén ismerete nélkül is sztereotípiákat hívott elő; a neoabszolutizmus éveit követően különösen negatív benyomást kelthettek a németes hangzású nevek. A zsidók német eredetű neveinek oka II. József 1787-es rendelete, mely a Birodalom területén a zsidóknak is kötelezővé tette a kételemű nevek használatát, elrendelte a német utónevek felvételét, de a német családnév választására nem kötelezte alattvalót, csak sugalmazta annak szükségességét (FARKAS–MAITZ 2009: 568). E rendelet egyik következménye, hogy gyakoriak többek között a közszói eredetű, színekre, tulajdonságokra utaló nevek a zsidók körében (FENYVES 2009: 138).

Az élclapok humoros történetei és gúnyversei közösségi irodalmi alkotásnak is tekinthetők, így az élclapi névanyag vizsgálatakor érdemes feltenni azt a kérdést is, hogy az irodalmi névadás jellemzője, a tudatosság, a mondanivaló szuggerálásának szándéka a névválasztáskor jelen van-e a lapok hasábjain (vö. KOVALOVSKY 1934: 36). Ha az idézett élclapban feltett kérdést maradéktalanul nem is tudom megválaszolni, de arra kísérletet teszek, hogy megvizsgáljam, vajon az élclapokban szereplő nemzetiségi családnevek milyen elemekből építkeztek, s ezek hasonlítanak-e például az összegyűjtött zsidó névanyaghoz. Érdemes azt is elemezni, hogy humorosak vagy inkább sértők-e a vicclapokban olvasható tulajdonnevek.

Az élclap városi-mezővárosi műfaj; talán ez is oka annak, hogy e lapok névanyagában a 19. század végén már elsőprő többséget alkotnak a zsidó nevek. Szintén oka lehet az is, hogy a róluk szóló élclapokban szinte mindig nevesítik a szereplőket, míg a többi nem magyar nemzetiségi csoporthoz tartozó figurák ritkábban kapnak tulajdonnevet, s a nem magyar nemzetiségi csoporthoz köthető viccek legtöbbször is a zsidókról szól. A vizsgálati periódus elején, az 1860-as években viszont még szinte azonos számú zsidó és nem zsidó névvel találkozhatunk, így érdemes a többi magyarországi nem magyar nemzetiségi csoport szereplőinek neveit is elemezni.

Tanulmányomban a tulajdonnév jelentéssíkjai (bővebben I. J. SOLTÉSZ 1979: 32–43, FARKAS 2003b: 148–50) közül vizsgálom a név információtartalmát és a névhez fűződő asszociációk összességét, valamint a névmagyarosítás megjelenítését egy szokatlanabb

korpuszban, az élclapokban. Névtani szempontokkal hasonló korpuszt FARKAS TAMÁS vizsgálta (FARKAS 2003a), akinek munkáira támaszkodni tudtam elemzésem elkészítésekor.

Az összegyűjtött nevek a társadalmi státuszon kívül a figurák etnikai hovatartozásáról is árulkodnak, etnikai szimbólumként is értelmezhetők (bővebben l. FARKAS 2004: 51–2, 2009: 41–2), s egyértelműen elkülöníthető a vicclapokban a magyar a nem magyartól. Elemzésemben ez utóbbi csoport képviselőivel foglalkozom: a hozzájuk kapcsolódó élclapi neveket csoportosítom, és összehasonlítom az 1860-as évekből, tehát az élclapok virágzásának, a modernizációnak a kezdetéről és az 1890-es évekből, az asszimilációs folyamatok előrehaladtán idejéből származó eredményeimet. (Ezekhez l. FARKAS–MAITZ 2009: 568–84, KARÁDY 2009: 43–53. és KARÁDY–KOZMA 2002: 49–54.) Az élclapokban a magyar szereplők is gyakran kaptak tipikusan magyarnak vélt neveket, melyek hozzájárultak ahhoz, hogy elvállasszák a magyar és a nem magyar nemzetiségűeket egy-egy történetben.

A kiválasztott élclapok a korszak népszerű olvasmányai közé tartoztak, s a „Szerkesztői üzenetek” arról tanúskodnak, hogy a városi, mezővárosi polgárok beküldött verseikkel, humoros történeteikkel aktívan részt vettek a lap tartalmának meghatározásában, a lapok politikai irányvonalának megfelelően. Az egyik elemzett élclapot, Az Üstököst Jókai Mór indította el 1858-ban. Az 1860-as évek elején 1848-as alapokon állt, majd a kiegyezés mérsékelt ellenzékeként működött, de ellenzéki beállítódását megőrizte az 1890-es években is. Ezzel ellentétben a Borsszem Jankót a zsidó származású Ágai Adolf szerkesztette 1868-tól a kiegyezést és a kormányt támogató vicclapként. Az elemzett évfolyamokat – mivel vizsgálatom egy nagyobb, történeti kutatás részét képezi –, politikatörténeti szempontok alapján határoztam meg. Az elemzett élclapok, illetve évfolyamok a következők: Az Üstökös (Ü.): 1860–1861, 1868–1869, 1890–1891, 1898–1899; Borsszem Jankó (BJ.): 1868–1869, 1890–1891, 1898–1899.

Az elemzésem még nem terjedt ki a szélsőséges álláspontot képviselő sajtótermékekre, mint például az antiszemita vicclapokra. A vizsgált élclapok – politikai attitűdjüktől függetlenül – a nem magyar nemzetiségi csoportokról és területi, illetve kulturális autonómiaigényeikről a magyar társadalom többségéhez hasonlóan azonos véleményt sugalltak, szélsőséges sztereotípiáknak nem adtak helyet. Jellemző a vicclapok hasábjain ezen követelések kigúnyolása, jelentéktelennek és jogtalanak tekintése, a nemzetiségi csoportok képviselőinek lebecsülése, lealacsonyítása.

Általánosságban elmondható, hogy a nevek jelentős része beszélő név, „melyek már pusztán köznévi jelentésüknel fogva is testileg, lelkileg, vagy más módon jellemzik viselőjüket” (TOLNAI 1931: 176). A beszélő nevek adása hasonlít az élclapok egy másik kedvelt műfajához, a karikatúra lényegéhez: egy „torzrajzhoz” a legmegbélyegzőbb „vonások túlzott kiemelésével” (TOLNAI 1931: 176–7). E sztereotip jellege miatt is érdemes vizsgálni a névadást, mert így bepillantást nyerhetünk a tulajdonneveken keresztül a kortársak nem magyar nemzetiségűekről alkotott képébe. Az élcek többsége nem kommentálja vagy értékeli a neveket, melyek inkább a kollektív tudatban lévő sztereotípiák előhívására szolgálnak. A nevek többsége – TOLNAI megállapításával összhangban – foglalkozásra vagy külső-belső tulajdonságra utal, így az élcek feldolgozásakor érdemes ezekre is figyelmet fordítanunk.

Elöljáróban meg kell még említenem, hogy az állandó figurák és a lapokban felbukkanó kortárs nemzetiségi politikusok, cégezetők nevei nem szerepelnek az összesítésben.

Az állandó figurák neveinek egy-egy nem magyar nemzetiségi csoporthoz köthető gyakorisága viszont már előre vetíti, hogy mely csoporthoz kapcsolódik a legtöbb név a vicclapok hasábjain. A figurák többsége izraelita (*Fütylesi Móczl, Krida Naftali, Reb Menachem Czichzesbeiszer, Seifensteiner Salamon, Spitzig Iczig, Tholakoday Izidor, Unrein Salamonné*), akik mellett jelentősége csak egy cigány család tagjainak van (*Tüdő Zsiga* és hozzátartozói), de az élclapokban általában véve is ez a két leggyakrabban előforduló nemzetiségi csoport. A többi, a Magyar Korona országainak területén élő nem magyar nemzetiségi csoport közül nem mindegyik szereplőit nevesítik az élcek, versek szerzői vagy beküldői, illetve egy-két, az adott nemzetiségre jellemzőnek vélt névvel szerepelnek a lapokban.

Ha a két kiválasztott időmetszet névanyagát összehasonlítjuk, feltűnő, hogy az 1860-as években a zsidó tulajdonnevek összességében még nem domináltak, míg a 19. század végén ezen család- és keresztnemek abszolút többségben vannak. Ez azért is figyelemre méltó, mert ez az az időszak, amikor a jiddis-német neveket tömegesen magyarosították. Míg az 1860-as években csak két-háromszáz névmagyarosítást engedélyeztek, s 1890–1891-ben is csak hétszáz körüli számról tudunk, addig 1898-ban, a csúcsponton, már 6722-ről (KOZMA 2009a: 349). Ahogy nőtt a névmagyarosítások száma, emelkedett az élclapokban a német hangzású, kitalált zsidó nevek száma és aránya. E nevek egy része utal azokra a 19. század utolsó harmadában kelet felől több hullámban Magyarországra érkező ortodox zsidókra, akik még nem asszimilálódtak, illetve mutatja, hogy a magyar társadalom bizonyos késéssel reagált a névadási szokások megváltozására az élclapok hasábjain. Olvashatunk olyan humoros történeteket, melyek konkrétan említik a névmagyarosítás tényét, s az eredeti és a magyarosított nevet is közlik.

Az egyes nem magyar nemzetiségi csoportok neveinek csoportosításakor és elemzésekor a legtrikábban előfordulótól haladok a leggyakoribbakig, s összehasonlítom az 1860-as és az 1890-es évek eredményeit.

2. Az 1860-as évek elejének élclapi névanyaga. – 1860–1861-ben egy-egy szlovák (*Jano*) és szász (*Drücker-Ditz*) nevet találunk Az Ústökösben. A nevek etnikai jellemzőjére utal a következő írás is: „Alulírott, azon oknál fogva, miszerint neki is olyan jó **szerb hangzásu** neve van, idején találja az országgyűlést felszólítani, hogy neki és számos fajrokonainak külön területet adni méltóztassék [...] sok millió rokona nevében Kavics” (Ü. 1861: 79; kiemelés az eredetiben). Az élc a szerb területi követelésekre utal, és azok magyar elutasítását sugalmazza: a kavicsok – szerbes hangzású nevük miatt – külön területet követelnek maguknak.

1861-ben egy képzeletbeli nemzetiségi országgyűlés¹ képviselőinek nevei: *Hitvánszky, Hiáavalovics, Maszlaczky, Skaraboczky Tádeus, Szökszky Friczó*. A családnevek közül több is etnikai szimbólum, s jelentésük is fontos információval bír. A *-szky* végű nevek szlovák származásra, míg az *-ics, -vics* végződéses szerb nemzetiségre utalnak. *Hitvánszky* „képviselő” neve a *hitvány* melléknévből származik. Ebből is kiténik, hogy a szlovákokra a kortársak 1861-ben milyen negatívan tekintettek az ez évben közzétett, területi autonómiára irányuló követeléseik miatt; ugyanígy a szerbekre is, akik a Szerb Vajdaság visszaállítását követelték. Ezt a magyar kortársak, mint ahogy azt a *Hiáavalovics*

¹ Az 1861. évi magyar országgyűlést e lapszám – augusztus 31. – megjelenése előtt néhány nappal, 1861. augusztus 22-én oszlatta föl Ferenc József.

név is sugallja, hiábavaló igénynek tekintették – hivatkozva a Magyar Korona országainak szükségszerű területi integritására.

A nevek többsége cigányokat jelöl. Az 1860-as években szinte kizárólag a keresztnévüket említik meg az élclapok (kivétel ez alól *Senye János* vályogvető), s az esetek többségében becézó alakban: *Jancsi*, *Anti*, *Gyurka*, *Zsiga*, *Peti* vagy *Feri* (kivételt képez *Ferencz*, aki családfeje a történet szerint, és *János vajda*; talán ezért, hatalmuk szimbolizálására szerepel a nevük teljes alakjában; nem mondható el ugyanez *János*-ról, egy kovácsról, illetve a fent említett vályogvetőről). Ha magyarokról, például magyar parasztokról vagy földesurakról szól egy írás, a neveket az 1860-as években általában teljes alakjukban olvashatjuk, ezzel is kifejezve azt a hazai véleményt, mely a cigányokat paternalista lenézéssel kezelte. Új jelenség, hogy a cigányok esetében már az 1860-as évek elején is felbukkan egy női név, *Pocse Terá-é*.

3. Az 1860-as évek végi élclapok névanyaga. – Az 1860-as évek végén szlovák nevekkel találkozhatunk a leggyakrabban a zsidókat követően. A tizenöt név közül tizenkettő ez esetben is egy képzeletbeli szlovák „országgyűlés” képviselőinek névsorában fordul elő. E nevek (pl. *Krcsek*, *Hrcska*) visszaadják a szláv nyelvekben gyakori mássalhangzó-torlódást, ami az utalás mellett humorossá is teszi a nevek hangzását a magyar beszélők, olvasók számára. A másik három szlovák nevet viszont létező személyek is viselhették, nem csak élclapi figurák: *Hugyecz János*, *Janó* és *Gyúró*.

A mássalhangzó-torlódás kifigurázása a csehek esetében talán még erőteljesebb, mint a szlovákoknál. A Borsszem Jankó prágai levelezőjét *Prbszrczklpkricsek*-nek hívják, a *Vrtek* és a *Vendel* kivételével a szereplőknek *Vencel* a keresztnévük, sőt egy figura családneve is utal arra, hogy a leggyakoribbnak ezt az utónevet tartják a csehek esetében: őt *Wenclicsek Wenczel*-nek nevezi el a szerző. A cseh nevek közül egyet olvashatunk, amely a hangzásán kívül többletjelentéssel bír: a *Schreiber Vrtek* arra utal, hogy az 1850-es években az ország egyes területein idegen, németül beszélő, gyakran cseh tisztviselőket, írnokokat alkalmaztak.

A szerb nevekről az évtized végén is azt állapíthatjuk meg, hogy azok *-ics*, *-vics* végződésűek, amit mint jellemzőt, etnikai szimbólumot megerősít az *Icsivics Athanáz* nevet viselő szerb kortes feltűnése is.

Az említett három szláv nemzetiségi csoport képviselőinek a neve mind feltűnik egy élclapban, mely szinte kizárólag nevekből áll, s a neoabszolutizmus kori tisztviselők neveire emlékeztet: „BACH korában a gyermekek ezt tanulták a »Quemaribus«² helyett:

Lauzevics, Odrebinyák, Kracsum, Ondrejkovics, Kreckx, Pabla, Javorka, Woczek, Pomszky, Novotny, Czvekits,

Zahrandicsek, Zanicsek, Kropacsek, Writymaczka, Czibulka, Hauska, Janauska, Hugyecz, Hugli, Krepelka, Svihak,

Hulki, Zdrahál, Drahanek, Palubek, Csek, Poblasek, Wrtek, Wrbna, Okorka, Wranak, Zdruhnyelavác, Nyahúlác” (BJ. 1868: 610).

A románok esetében szintén kitalált, valótlannul hangzó nevekkel találkozunk (pl. *Monoporiului Godofoniului*, a román zsarnok), melyek ugyancsak a nyelv sajátosságait és a

² A *Quae maribus* egy latin nyelvű emlékeztető hexameter kezdete, mely Donatusnak a 18. századi Magyarországon elterjedt latin grammatikájában volt található (PallasLex. 14: 304).

korban lezajló latinosító tendenciákat teszik humorossá a *Gelu Nigartiu* és a *Janku* nevek kivételével.

4. A zsidó szereplők nevei az 1860-as években. – A zsidóság neveinek sajátossága az 1860-as évek elején, hogy néhány kivételtől eltekintve őket is csak az utónéven említik. A kivételek közé tartozik két képzeletbeli országgyűlési képviselő, *Bufti Jónás* és *Kupeczfy Ákháb*, mindketten uzsorások, *Gyémánt*, illetve *Hirschberger Salamon*, *Svarz Mátyás*, *Farkas*, *Herschli* és *Stajner*. Utóbbi három esetben viszont a szereplők keresztnévét nem említik a történetek. *Gyémánt Salamon* kereskedő családneve sugallja gazdagságát, amely általában véve a neológ, asszimilált zsidókhoz társított tulajdonság. A keresztnemek közül az *Iczig*, vagyis az *Izsák* (8) becézett alakja (SCHEIBERNÉ 1981: 29) és a *Salamon* (4) a leggyakoribbak, de szinte csak ószövetségi nevekkal találkozhatunk az élclapok hasábjain az 1860-as évek elején. Ez egybecseng KECSKÉS JUDIT eredményeivel, aki a zsidó anyakönyvek alapján azt a következtetést vonta le, hogy e rétegben 1870-ig az ószövetségi nevek fordulnak elő a legtöbbször (KECSKÉS 2008: 377). Az élclapok tehát tükrözik a valós névadási szokásokat.

A zsidó nevek esetében egyre jellemzőbbé vált a családnevek használata, s a Borszem Jankóban a *Kohn*, a pesti vicc későbbi, de máig jellemző egyik zsidó neve is felbukkant – igaz, egyenlőre még csak háromszor. Ennek eredete a *Cohen* 'pap' szóra vezethető vissza (SCHEIBERNÉ 1981: 31). Az évtized végén a női nevek száma is emelkedett (*Nettel*, *Sali*, *Czili*, *Eszter*), a férfinevek közül pedig ugyanazok mondhatók a leggyakoribbnak (*Salamon* 6, *Izsák* 5, *Mózes* 4), mint az évtized elején.

A zsidó családnevek közül testi jellemzőre utal a *Grojsze*, „természeti tárgyra” a *Goldhimmel*, foglalkozásra a *Schmidt* és a *Kohn*; az állatnevek közül megtalálható az oroszán *Löw* és *Lövinger* alakban. Néhány név utal egy új folyamatra, mely az 1860-as évek végén még épp csak elkezdődött: a zsidók nemessé válására. Olvashatunk *Ósteleki-ről* és *Árpádfy-ról*, akik esetében hangsúlyozza is a vicc, hogy új zsidó nemesek, akik, láthatjuk, már elindultak az asszimiláció útján, hiszen nevüket magyarosították. A humoros történet témája a zsidók nemesítése, mely a zsidók emancipációja után a korszak jellemző, feltűnő vonása volt, de egyben utal a zsidók esetében jellemzőnek vélt üzleti tevékenységekre is: „Most, ijen időbe, midőn valamengyi magnat beált zsidónak, midűn a gráf Ósteleki és a baron Árpádfy tschak udj ográlnak a kölömphile részvényekkel az aran bornyó körül ... No, én csak azon örölöm magamat gewaltig, hoid az én borátom a Schooosberger Atila és az én borátom a Goldberger Buda mindakettű **régib nemeségbül valók** mint az Emichkői, mert ők ezelőtt már három századdal, akarok mondani három hónapjával származták bele magukat ősi madjar nemességbe. Pedig ő elüttük a nyulbúr mindig töb becsel birja mint a kotyabúr” (BJ. 1868: 320; kiemelés az eredetiben).

A zsidóknak a modernizációban, az iparosításban vállalt szerepére világít rá *Gyári Áron* (BJ. 1868: 70) és a gabona-nagykereskedő *Kükürüczblózer* neve (Ü. 1868: 22, BJ. 1869: 449), illetve a *Kukoricza* (BJ. 1868: 70) névváltozat is olvasható. A következő kitalált zsidó név hangzása a hozzá társított tulajdonsággal együtt válik humorossá, s utal egyben a névmagyarosításra is: *Hangyafi Bernát*, „a nagy hazafi” (Ü. 1868: 284). Az említettekén kívül névmagyarosításról tanúskodik még a *Gyémánt*, a *Hegymögi* és a *Mendelházy* elnevezés is.

A száznolc zsidó és százöt egyéb nem magyar név mutatja, hogy az 1860-as években az élclapi névanyag még sokszínű, s a nevek többsége – kivéve a zsidók és a cigányok

neveit – az idegen nyelvek magyartól eltérő hangzására utal. Ha a személynevek gúnyos jelentéssel bírnak, s nem kizárólag hangzásuk tér el, általában politikai utalásokkal telítettek; ezek kevésbé egy „egyén”, mint rajta keresztül egy nemzetiségi csoport vélt hiányosságait, tulajdonságait sugallták.

5. Az 1890-es évek elejének élclapi névanyaga. – Az 1890-es évek elején megváltozik a nevek aránya, s csupán egy-egy cseh és lengyel nevet olvashatunk: *Venceszláv* cseh kapitány neve utal származására, és illeszkedik az 1860-as években is látható rendszerbe, nevében megtalálható a *Vencel*. A lengyel „fejedelmi sarj” pedig a *Hiábavalovszky Boleszláv* nevet viseli, ami utal a lengyel állam újraélesztésének sikertelenségére, és a *-szky* végződéssel egyben szláv származására is.

A román és a szerb szereplők közül két-két figurát láttak el névvel, melyek névadási jellemzői azonosak az 1860-as években tapasztaltakkal. *Dimitrievics* és *Torrivich Jasa* dulakodnak egymással a történet szerint, s *Torrivich* leszúrja *Dimitrievics*-et (Ü. 1890: 22). Mindkettejük neve *-vics* végződésű, ami ugyan a helyesírásában különbözik, de egyértelműen jellemzi őket nevük és tettük is. A két román szereplő neve *-u-ra* végződik, hasonlóan az 1860-as évek történetéhez, de már nem *-iu* képzőre, hanem a ma is jellemzőbbnek tartott *-szku-ra*. A két figura, *Vakareszku* és *Krätzuleszku* nevének jelentése azonos, a németes hangzású név igéje is 'vakar, kapar' jelentéssel bír (BJ. 1891. febr. 22: 5). E nevek utalhatnak arra, hogy a románok a szükségesnek véltnél – a magyar társadalom sztereotípiái alapján – ritkábban tisztálkodtak.

A svábok többsége is csak keresztneven szerepel (*Báni, Háni, Krédli, Náni, Paul*), melyek közül csak a *Paul* nem becézett alak. *Vassermann Tóbiás* családneve, illetve *Sölcher Hans* kereszt- és családneve is mutatja származását.

A szlovákok az 1890-es évek elején a sváboknál kétszer többször, kilencszer bukkanak fel, szinte mindig csak keresztnévvel, becézett alakban, foglalkozásuk pedig – egy esettől, *Misó-tól*, a prókátortól eltekintve – napszámos. Így neveik (*Gyuró, Jano/Janó/Jankó, Miso/Miso/Misa*) is sugallhatják az alacsonyabb társadalmi státuszt. *Csicsóka Jano* kapott családnevet, utalva a szlovákok – az élclapok történetei szerint – leggyakrabban fogyasztott ételére, a burgonyára;³ a másik, aki még rendelkezik családnévvel, *Csubolyka Misa*.

A zsidó neveken kívül az évtized elején a cigány nevek a leggyakoribbak; néhány esetben már családneveket is olvashatunk közöttük. Az itt alkalmazott család-, illetve ragadványnévszerű elemek többsége valamilyen tulajdonságra utal, beszélő névként funkcionál: *Banda, Csóri/Csóré, Meztlábos, Nyápicz, Rücsök, Sunyi, Suta, Szapora, Szappanyos, Szurkos, Vámléső, Vézna*. Mindezek közül a leggyakoribb a *Csóri* (4), mely sugallja a társadalmi ítéletet a cigányokról, azt a sztereotípiát, hogy lopnak. A *csóré* cigány eredetű szó emellett 'szegény, meztelen, csupasz, barna bőrű, cigányos, félkegyelmű' jelentésekkel bír, s erősíti a már felsorolt sztereotípiákat (TESz. *csóré* a.). A tulajdonságok többsége külső testi jellemzőikre, szegénységükre utal, míg a *Szapora* az átlagosnál több gyermekre, a *Banda*, a *Kolompár* és a *Vámléső* foglalkozásra. A régi cigány nevek vizsgálatával kapcsolatosan csak a 18. századi névadási gyakorlatról áll rendelkezésünkre tanulmány, amely alapján megállapíthatjuk, hogy a névadás leggyakoribb esete a foglalkozásnév és a tulajdonságnév (ZSÜPOS 1993: 334). Látható, hogy az élclapok esetében is

³ A *csicsóka* az ország egyes vidékein jelenti a burgonyát, hívták *tótrépá-nak* és *pityóká-nak* is, de egy másik, a burgonyához hasonlóan gumós növényt is neveztek így (CzF., TESz. *csicsóka* a.).

ez a két leggyakoribb névadási stratégia, de fordított sorrendben, aminek oka az lehet, hogy a cigányokról szóló társadalmi előítélet jobban kifejezhető a tulajdonságnevekkel, mint a foglalkozásnevekkel. A keresztnévek többsége – negyvenhárom névből negyven –, hasonlóan az 1860-as évek eredményeihez, becézett alak.

6. Az 1890-es évek végének élclapi névanyaga. – Az 1890-es évek végére még kevesebb nem magyar nemzetiségi csoport képviselőjét nevezik meg a humoros vagy ironikus történetek, annak ellenére, hogy a nevek száma több mint a duplájára nőtt az 1890-es évek elejéhez viszonyítva.

Új jelenség, hogy egy horvát nevet is olvashatunk (*Mirkó*), de csupán egy svábot, *Hanzi*-t. Három szerb szereplővel ismerkedhetünk meg. Az egyik nevet – *Szerb Gyurka* – nem az 1860-as évekhez hasonlóan képezték, ellentétben a *Zsivánovics Zsiván*-nal. Érdekes, hogy találunk egy „szerb zsidót” is az anyagban, *Kohnics Efrájó*-t, kinek jiddis-héber eredetű nevét egy *-ics* képzővel egészítették ki, így vált szerbbé. Három cseh figura bukkan föl a lapokban. Az egyiket *Hudecsek Venczel*-nek nevezték el, tehát még mindig megtalálható a *Vencel* név a korpuszban. A szlovákok kilencszer kaptak nevet a lapokban, de ugyanazok a keresztnévek fordulnak elő esetükben, mint a korábbi időszakban: *Misó/Misu*, *Jano/Janó*, s egy esetben a név nem becézett alakban szerepel (*Vrabel János*).

A megnevezett cigány szereplők száma jelentősen csökkent, csupán tizenhárom nevet tudunk összeszámolni. Négy esetben (*Banda Marcsi*, *Benya Józsi*, *Hancza Miska*, *Tugyik Marcsi*) kaptak e csoport képviselői családnevet, illetve három esetben – *Csóré*, *Csucsuj*, *Paszulyka* – nincs is keresztnévük. A keresztnév három alkalommal nem becézett (*József*, *Zsigmond*).

7. Zsidó névanyag az 1890-es években. – Az élclapokban a legtöbb név a zsidóhoz kapcsolható, mint ahogy azt a következő táblázat mutatja:

Év	Teljes zsidó névanyag			Ebből családnévvel rendelkezik		
	Ü.	BJ.	Összesen	Ü.	BJ.	Összesen
1890	67	74	342	33	52	233
1891	93	108		57	91	
1898	108	219	761	68	102	526
1899	140	294		96	260	

1. táblázat: Zsidó szereplők neveinek száma az élclapokban az 1890-es években

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a zsidó nevek száma mindkét lapban folyamatosan nőtt, így egyre több zsidó szereplő kapott családnevet is (a családnevek aránya viszont keveset változott: az 1890-es évek elején a nevek 68,13%-a, az évtized végén pedig 69,12%-a rendelkezett családnévvel). A nevek többsége nem magyarosított: az 1890–1891-es korpusznak a 9,65%-a utal a magyarosításra vagy magyarosított névhasználatra, az 1898–1899-esnek pedig csupán 4,34%-a, s e nevek is kevésbé változatosak. Mindez magyarázható azzal, hogy a zsidó vicceknek alapvető elemük volt a név, s a névmagyarosítás is inkább céltábla, mint elismerés volt.

8. Izraeliták névmagyarosítása az élclapok hasábjain az 1890-es években. –

Az élclapok a magyarosított nevek estében gyakran nem közlik az eredeti zsidó nevet, az olvasók kollektív tudatára bízzák, hogy felismerjék őket. Az eredeti név közlésével csak a következő esetekben találkozhatunk: *Blomenstock > Virágpálcza, Grünfleck Lébes > Görgényi László, Hühnersteig > Ketreczy, Kohn > Csongrády, Kohn > Kemény, Kohn > Kompolthy, Kohn > Korányfi, Kohn > Kún, Kohnberger > Kunhegyesy, Löffelholz > Kanalassy, Schwarcz > Fekete, Zuckerkandl Izsák > Csokonyhy Izrael.*

A zsidó névmagyarosítások csoportosíthatók etimológiai-jelentéstani szempontok alapján. Így megkülönböztethetünk helységnévi, álhelynévi jellegű és közszei eredetű neveket, melyek közül a helynévi, illetve az álhelynévi kategóriák elemei nem különíthetők el teljes bizonyossággal. Másrészt a motivációs szempont figyelembevételével is kategorizálhatjuk a neveket. Ekkor elkülöníthetünk jelentés alapján – általában tükörfordítással –, illetve hasonló hangzású vagy azonos kezdőbetűjű közszeiből képzett neveket (a családnevek kategorizálásáról l. bővebben: FARKAS 2003b: 154–60). A következő két táblázatban szerepelnek azok a magyarosított nevek, melyek esetében olvasható a német hangzású név is, illetve azok is, melyekről a szövegek kontextusából egyértelmű, hogy magyarosított zsidó nevekről van szó.

	1890–1891	1898–1899
Helynévi eredetű	<i>Bezerédi, Bihary, Csongrády, Görgényi, Hunyady, Kunhegyesy, Oroszlánkövy, Örményfalvi, Retkényi, Rózsadomby</i>	<i>Gelléri, Hunyadi, Khondorossi, Radványi, Rákóczi, Rákossy, Szabolcsi, Városlügethy</i>
Álhelynévi jellegű	<i>Csokonyhy, Ezüstkövy, Gyémánthe-gyi, Gyémántkövi, Kanalassy, Khőkeházy, Kompolthy, Szomorúkövi, Virágpálcza</i>	<i>Aranykövi, Aranyvölgyi, Bessenyei, Gyémántvölgyi, Jémántkövy, Kékóváradi, Lehelvölgy, Lilijomhedy, Ürümvülji, Zöldfáy</i>
Közszei eredetű	<i>Fekete, Kemény, Kún</i>	<i>Aczél, Gyáry, Kukoricza, Ravasz, Söröss</i>

2. táblázat: A magyarosított zsidó nevek etimológiai-jelentéstani szempontú csoportosítása

A táblázatban szereplő névmagyarosítási kategóriákon kívül a zsidóság körében gyakori, KOZMA táblázata szerint a második legkedveltebb névválasztási stratégia a keresztnévi eredetű családnév felvétele (KOZMA 2009b: 163). Az élclapokban mégsem találhatunk erre példákat.

	1890–1891	1898–1899
Jelentés alapján	<i>Ezüstkövy, Fekete, Gyémánthe-gyi, Gyémántkövi, Kanalassy, Ketreczy, Oroszlánkövy, Virágpálcza</i>	<i>Aranykövi, Aranyvölgy, Gyémántvölgyi, Liliomhedy, Zöldfáy</i>
Hangalak alapján	<i>Görgényi, Kemény, Kunhegyesy, Kún, Kompolthy</i>	<i>Korányfi</i>

3. táblázat: A magyarosított zsidó nevek motivációs szempontú csoportosítása

A vicclapok műfaji sajátosságai miatt ki kell egészítenünk e kategóriákat a beszélő nevekkel (*Bájléheley, Járgányi, Kuporgatnoky, Nyöhöghy, Roszkorgyütt*). Egyes beszélő nevek a megnevezettek foglalkozására, illetve sajátságára utalnak: *Roszkorgyütt* és *Járgányi* hordárok, *Kuporgatnoky úr* pedig gazdag bankár, amint azt jellemző tulajdonsága közlésével neve is sugalmazza.

9. Zsidó figurák jiddis–héber–német eredetű családneveinek csoportosítása. – A németes hangzású családnevek esetében megfigyelhető, hogy általában két részből állnak, s az összetételek többségére nem találunk példát a névjegyzékekben, csak azok elemeire. Ennek ellenére megállapítható, hogy az élclapi névadás követi a névadási tradíciókat. Ez alapján a következő – az élclapi névanyagban is megtalálható – csoportok alakíthatók ki; mindegyikük a közszavakból keletkeztetett nevek alcsoportjába tartozik (FORGÁCS 1987: 154–5):

I. Kezdetleges nevek

1. Testi tulajdonságok

a) **Testalkatra utaló nevek.** – A legtöbb élclapban szereplő név tulajdonságnév, amely alkalmas arra, hogy sugallja viselője személyiségét, hozzájáruljon az általánosításhoz. Mégis találkozunk gyakori, de ártatlanabb, zsidó közösségekben gyakori tulajdonságnevekkel is a korpuszban (*Blau, Braun, Deutsch, Gelb, Grosz, Grün, Klein, Roth, Schwarz, Weis*). Az eddig felsorolt nevek között több azonosságra is felfigyelhetünk, ha összevetjük ezeket KOZMA listájáról azokkal a német nevekkel (*Weisz, Schwarcz, Klein, Deutsch, Schlesinger, Krausz, Stern, Löw, Löwinger, Goldstein, Friedmann, Steiner, Grósz, Spitzer, Rosenfeld, Berger, Hirsch, Grün, Braun, Roth*), melyeket leginkább izraeliták viseltek az Osztrák–Magyar Monarchiában (KOZMA 2009: 155).

b) **Egyes testrészeken jelentkező rendellenességgel kapcsolatos nevek.** – A zsidók karikatúrákon és élceken ábrázolt „testi jellemzőit” is sugallhatják neveik. A sztereotípiák közül a leggyakoribbak a nagy orr, fül, vastagabb száj, X-láb, nem egyenes tartás, széles gesztusok beszéd közben és az ortodoxok esetében a pajesz (*Pájesz Moczli*). A száj a leggyakoribb a nevek között, de nem *Mund*, hanem *Maul* formában, amely a köznyelvben állatra vonatkozik, ’pofa’ jelentéssel bír, s emberre használva negatív konnotációjú. Pletykálásra, nagyszájúságra utal a *Froschmaul*, a *Klatschmaul*, a *Maulweh*, a *Saftmaul* és a *Schlappmaul* (’kimerült’) név. A ’láb’ német megfelelői is megjelennek a névadásban: a *Flügelbein* és a *Säbelbein* is utalhat az X-lábúságra, mint ahogy a *Drehfüsz* és a *Hinterfüsz* is. A *-füsz* szóval még a *Gansfüsz*, *Gänsefüsz* és *Hühnerfüsz* neveket találjuk. A *Geigenhals* (’hegedűnyakú’) is utalhat testi jellemzőre; az *Ohrenschmalz* (’fülszír’) ugyancsak pejoratív jellegű.

2. **Állatnevek.** – A *Bär, Hirsch, Löw/Löb, Wolf* különböző alakjai.

3. **Növényekre utaló nevek.** – A korpuszban nagy számban találunk olyan névöszerzetételeket, melyeknek egyik fele virágokra (*Nelken, Rosen, Tulpen*) utal vagy tartalmazza a *-blüth/-blüh* (’virágzat’) szót. Hasonlóképp a virágokhoz köthetők a *-duft* (’szag’) szóval képzett nevek, amelyeknek viszont lehet negatív értelmezésük is. A kortárs sztereotípiák és az élcek témáinak egyike a zsidókról ugyanis az, hogy ritkán mosakoznak, ezt sugallják a ’szag’ szóval képzett személynevek.

4. **Az élettelen természet tárgyaira utaló nevek.** – Ebbe a csoportba sorolhatjuk a *Bach, Baum, Berg, Blitz, Fluss, Himmel, Morgen, Stern* és *Wasser* nevű figurákat.

5. **Jellemnevek, lelki tulajdonságra utaló nevek.** – A jellemnevek egy részét jiddis eredetű szavakból képezték (*tajt* 'ügyetlen', *tipes* 'ostoba'), de ezek csak egy-két élben bukkannak föl, kivéve a *Cwórach* ('túró') és *Nebbich* ('szegény') (vö. BLAU-LÁNG 1995, RAJ 1999). Az élclapok anekdotái alapján a – nem a 19. század utolsó harmadában kelet-ről érkező – zsidók legjellemzőbb tulajdonsága a gazdagság, amit nevük is sugall. A névszerkezetek első tagjai utalhatnak arra is, hogy a zsidók között nagy számban találunk ékszerészeket. Nagyon gyakori a *Diamant*-, *Gold*- és *Silber*- elnevezésű zsidó szereplő. Neveik a következő összetételekben fordulnak elő:

Diamant	-Ø -blatt -sack -stein	Gold	-berger -blüh -burg -fluss -fádián -glanz -hammer -schmalz -stein	Silber	-Ø -blitz -glanz -kranz -stein
----------------	---------------------------------	-------------	---	---------------	--

4. táblázat: Zsidó szereplők névösszetételeinek variációi *Diamant*-, *Gold*- és *Silber*- előtagokkal

Érdekes vonása az élclapi zsidó neveknek, hogy számos összetételt tejtermékek nevéből képezték; ez talán a zsidók speciális eljárására utal ezek külön tárolását illetően.

Cwórach	-Ø	Eier	-schmalz -teig	Butter	-milch -teig	<i>Blau</i> <i>Gorken</i> <i>Gänse</i> <i>Mandel</i> <i>Süsz</i>	-milch
----------------	----	-------------	-------------------	---------------	-----------------	--	---------------

5. táblázat: Zsidó szereplők névösszetételeinek variációi tejtermékekre utaló elő-, illetve utótaggal

A tulajdonságnevek között több negatív jelentéstartalommal rendelkező tagot (*Bitter* 'keserű', *Flaum* 'háj, hízelgés', *-fleck* 'nem makulátlan jellemű', *Leber* 'rosszmájú', *-saft* 'nedv', *Sauer* 'savanyú'), s kevésbé valószínűleg csengő nevet találunk:

Bitter	-mann -salz -wasser	Grün	-Ø -saft	Sauer	-gork -maul -teig -topf -topp -wasser	<i>Blau</i> <i>Brand</i> <i>Flaum</i> <i>Gelb</i> <i>Grün</i> <i>Leber</i> <i>Linsen</i> <i>Nebel</i> <i>Schaum</i> <i>Tinten</i> <i>Wasser</i>	-fleck
---------------	---------------------------	-------------	-------------	--------------	--	---	---------------

6. táblázat: Zsidó szereplők névösszetételeinek variációi negatív jelentéstartalmú elő- vagy utótaggal

E kategóriák neveinek bemutatása után érdemes megjegyezni, hogy ha megvizsgáljuk SCHEIBERNÉ és KEMPELEN nevekről összeállított listáit, láthatjuk, hogy a 18. századi gyűjtésben is található *Bach-*, *Baum-*, *-stein* tagot tartalmazó név (az összegyűjtött zsidó családnevek felsorolását l. SCHEIBERNÉ 1981: 55–115), de ezek az elemek (*Bach-*, *-baum*, *Diamant*, *Gold-*, *Rose(n)-*, *Silber-*, *stein*, *Stern-*) többszörözödtek KEMPELEN gyűjtésében (az összegyűjtött zsidók névsorát l. KEMPELEN 1999: xi–xxxviii). Az eltérés oka, hogy SCHEIBERNÉ még a névadási rendelet (1787) előtti okleveles anyagot vizsgálta, míg KEMPELEN azoknak a zsidó családoknak a neveit gyűjtötte össze, akik a magyar közéletben bármikor valamilyen szerepet játszottak. Az említett típusú, de héber nyelvű zsidó neveket már a prebiblikus időkben is találunk; ez a zsidó névadás legősibb rétege, mely a későbbi századokban, a diaszpóra időszakában germán–jiddis elemekkel bővült, s megjelent a héber nevek jiddis fordításában (HAJDÚ 2002: 67–9). Ezekhez az ősi nevekhez hasonlítanak leginkább az élclapi zsidó nevek – kivéve a beszélő neveket és a magyarosított neveket. Igaz, az adott elemek a humoros történetekben gyakran más összetételben bukkannak fel, mint az anyakönyvekben.

6. Beszélő nevek. – A gúnyolódó szándékkal adott beszélő nevek is általában testrészekhez vagy tulajdonságokhoz köthetőek, s gyakran az élc szerinti foglalkozáshoz kapcsolódó negatív jellemzőket teszik hangsúlyossá.

A gazdagnak ábrázolt zsidókhöz a következő beszélő nevek tartoznak: *Kopoty* és *Schansberger* új nemesek, akik közül *Schansberger* a történet szerint épp új palotáját építteti. A *Glanzfett/Glanschmalz* ('zsír') nevekkkel illetett zsidók is gazdagok, s nevük vagyoniasságukon kívül sugallja azt is, hogy túlsúlyosak. Üzlettulajdonosok, nagykereskedők viselik a *Krach/Krachfeld/Krachmandl* ('csőd') neveket, ami mutatója lehet egyfajta – negatív konnotációjú neven keresztül kifejezett – társadalmi frusztrációnak, s mintegy „kárptólásul szolgál” azért, hogy a sikeres gazdasági tevékenységet végző nagyvállalatok, bankok jelentős hányada a 19. század végén zsidó tulajdonban volt. Ehhez kapcsolható még az is, hogy a hitelezőket és uzsorásokat is gyakran olyan beszélő nevekkkel illeték a lapok történetei, amelyek utalnak a magas kamatokra: *Zinsenfresser* ('kamatzabáló'), *Groschenfresser*, *Aufgeld*, *Blinddarm* ('vakbél'), *Kleingeld*. Üzletemberek neve a *Flohsvanz* ('bolhafark') és a *Wanzenblüt* ('poloskavér, élösködő ember') is, az utóbbi különösen erősen sugallja a zsidók gazdasági tevékenységéről alkotott társalmi véleményt. A szegényebb rétegek képviselői ritkábban jelennek meg beszélő nevekkkel az élclapok hasábjain. Hordárként bukkan föl a *Bar/Plattfus* ('meztláb/lúdtalp'), illetve *Eckenreiber* ('sarkot dörzsölő'), s az anekdoták szerint is nagyon szegény *Bauchfleck* ('hasfolt') és *Bauchschmerz* ('hasfájás'), akiknek ennivalóra sincsen pénzük. Társadalmi státuszhoz nem köthető beszélő neveket is olvashatunk: *Blauschwanz* ('kék fark'), *Federchwanz* ('tollfark'), *Laubfrosch* ('levelibéka'), *Mehlworm* ('lisztféreg'), de foglalkozáshoz kapcsolódik a *Pantschl* és a *Weinworm* név is; mindkettőt borkereskedő viseli. A *Mágenderftné* ('gyomorszagú') és a *Stinker/Stink* ('bűdös fráter') pedig a már említett sztereotípiára utalnak.

7. Vallásban, babonában gyökerező nevek. – *Bórach* ('áldott'), *Chómez* ('kovászos'), *Melamed* ('héber tanító'), *Óser* ('tilos'), *Schlemaz* ('balszerencse'), *Sólet*, *Szimche* ('öröm').

8. Ünnepevek. – *Jontef/Jontev*, *Peszách*.

II. Művelődési indítékú nevek

1. **Foglalkozásnevek.** – *Feffer-, Hosen-, Kohn, Salz-, Zucker-*. A *Kohn* a 19. század végén sem uralkodó a zsidó nevek között: 1898–1899-ben mindössze 11,79%-ukat teszi ki az élclapokban.

2. **Foglalkozás tárgyára utaló nevek.** – *-flasch, -stock*.

3. **Etnikumot jelző nevek.** – *Pollák*.

10. Az izraelita keresztnév gyakorisága az 1890-es években. – A zsidó keresztnévek az 1890-es évek elején is változatosabbak az 1860-as években tapasztaltnál. A leggyakoribb férfinevek továbbra is bibliai eredetűek. Legtöbbször *Dávid*-nak (15), illetve *Mór/Móricz*-nak (15) hívják a szereplőt, majd következnek a *Náthán/Náczi* (13), illetve az *Izsák* (12) és a *Mózes* (12), becézett alakjaikkal együtt. A megnevezett női szereplők száma jelentősen kevesebb, egy-egy név általában egyszer-kétszer fordul elő. Egyedül a *Rozália* (11), illetve annak becézett alakjai bukkannak föl gyakrabban. Ez egybecseng KECSKÉS eredményeivel, aki – a neológ közösségekben – ugyancsak a *Rozáliá*-t találta a leginkább kedvelt névnek (KECSKÉS 2008: 378).

Az 1890-es évek végén a keresztnévek száma még több, s a női szereplők is többször kapnak utónevet. A leggyakrabban viselt női keresztnév ekkor is a *Rozália* (9), ezt követi a *Frádl* (8), a *Genedl* (7) és a *Móni* (7). A férfinevek esetében a sorrend és a legnagyobb számban előforduló nevek is változtak: *Mór/Móricz* (26) nevet viselő zsidó figuráról olvashatunk a legtöbbször, ezt követi a *Mózes* (24), majd az *Izor/Izidor* (15), az *Izsák* (15) és végül a *Pinkász* (14). A férfinevek esetében KECSKÉS eltérő névadási preferenciámodellt talált vizsgálatai szerint: a legkedveltebb név a *József* a neológok körében és *Herman* az ortodoxoknál, az élclapi nevek közül a *Dávid*-ot találjuk nála a negyedik helyen, míg a többi név elő sem fordul listáján (KECSKÉS 2008: 377–8). HAJDÚ MIHÁLY több, a 19. századra vonatkozó névgyakorisági vizsgálat eredményét közli. Ezek alapján megfigyelhetjük, hogy az élclapi névanyag első helyein szereplő nevek (*Mór/Móricz, Rozália*) a 19. század elejére-közepére vonatkozó elemzéseknél még ugyancsak a listák elején található, de a 19. század végére vonatkozó adatok nagyban eltérnek az élclapokban olvashatóktól (HAJDÚ 2002: 69–71). A vicclapokban a keresztnévadás tekintetében ugyan változott a nevek gyakorisága és száma, de az a tendencia, hogy a zsidókat leginkább ószövetségi nevekkal illetik, megmaradt, annak ellenére, hogy az anyakönyvek tanúsága szerint ez a 19. század végére már megváltozott. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy azok a csecsemők, akiknek nevei a 19. század végi anyakönyvekben olvashatók, a 20. század elejére nőttek fel, így a társadalom számára csak fáziskéséssel válik majd érzékelhetővé a névadási tendencia megváltozása. Ennek vizsgálata a 20. század eleji élclapokban még a kutató előtt álló feladat.

11. Konklúzió. – Összegzésként megállíthatjuk, hogy a nem magyar nemzetiségi csoportok nevei az 1860-as években az elemzett élclapokban változatosabb képet mutatnak, mint a 19. század utolsó évtizedében. Ekkor a zsidó család- és utónevek kerültek többségbe, s a többi nemzetiségi csoporthoz tartozó szereplők nevei erősen sablonossá váltak: jelentősen kevesebb számú és fajtájú névvel találkozhatunk. Az 1860-as években – a zsidók és a cigányok kivételével – gyakori a nevek jelentésének összekapcsolódása politikai eseményekkel; ez az 1890-es években már nem jellemző. Láthattuk, hogy az élclapokban a figurák gyakran viseltek beszélő neveket, s a magyar társadalom a viccekben

is reagált a névmagyarosítási szokásokra. A zsidók élclapi nevei az 1860-as években még az anyakönyvi korpuszhoz hasonlóak, az 1890-es években viszont már jelentősen eltérnek attól mind a keresztnévek, mind pedig a családnevek tekintetében.

Elemzésem következő célkitűzése egy bécsi vicclap névanyagának összegyűjtése és a névadás, illetve névváltoztatás megjelenítésének vizsgálata a Birodalom Lajtán túli területein, s az eredmények összehasonlítása a magyar élclapokban megfigyelttel. A magyar nyelvű élclapokat vizsgálva igyekszem összegyűjteni egy antiszemita lapnak, a Herkó Páternek az 1890-es években nem magyar nemzetiségi csoportokra vonatkozó névanyagát is, majd összehasonlítani ezt a Borsszem Jankóban és Az Üstökösben olvasottakkal.

Források

Az Üstökös: 1860–1861, 1868–1869, 1890–1891, 1898–1899. évfolyamok
Borsszem Jankó: 1868–1869, 1890–1891, 1898–1899. évfolyamok

Hivatkozott irodalom

- BLAU HENRIK – LÁNG KÁROLY 1995. *Szájról-szájra. Magyar–jiddis szógyűjtemény*. Budapest.
- FARKAS TAMÁS 2003a. Név és névváltoztatás – vicc és valóság. *Névtani Értesítő* 25: 153–60.
- FARKAS TAMÁS 2003b. A magyar családnévanyag két nagy típusáról. *Magyar Nyelv* 100: 144–63.
- FARKAS TAMÁS 2004. A családnevek konnotációjáról. *Névtani Értesítő* 26: 49–56.
- FARKAS TAMÁS 2009. „Nem magyar az, aki ics-vics...”. Egy fejezet a névmagyarosítások történetéből. *Létünk* 39: 41–9.
- FARKAS TAMÁS – MAITZ PÉTER 2009. Nyelvi nacionalizmus és német családnevek a 19. századi Magyarországon. A névmagyarosítások nyelvi-ideológiai háttéréről. *Századok* 143: 565–92.
- FENYVES KATALIN 2009. Hirschlből Szarvady és Ábrahám fia, Jenő: a névválasztás mint akkultúrációs stratégia. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások történeteik időben, térben, társadalomban*. Budapest. 137–52.
- FORGÁCS KRISZTINA 1987. Zsidó névmagyarosítás a XX. század 30-as éveiben. *Névtani Értesítő* 12: 149–61.
- HAJDÚ MIHÁLY 2002. A héber-zsidó névadás. *Névtani Értesítő* 24: 67–79.
- KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN 2002. *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Budapest.
- KARÁDY VIKTOR 2009. A névmagyarosítások társadalomtörténeti összefüggései. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások történeteik időben, térben, társadalomban*. Budapest. 41–54.
- KECSKÉS JUDIT 2008. A felekezeti névpreferencia modelljei. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest. 369–79.
- KEMPELEN BÉLA 1999. *Magyar zsidó családok*. Budapest.
- KOVALOVSKY MIKLÓS 1934. *Az irodalmi névadás*. MNyTK. 34. Budapest.
- KOZMA ISTVÁN 2009a. A magyarországi családnév-változtatások története számokban. In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások történeteik időben, térben, társadalomban*. Budapest. 345–52.

- KOZMA ISTVÁN 2009b. Közeledés, vagy az elkülönülés reprodukálása másként? Zsidó és keresztény névválasztás a századfordulón (1897–1908). In: FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk., *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Budapest. 153–71.
- PallasLex. = *A Pallas Nagy Lexikona* 1897. 14. köt. Budapest.
- RAJ TAMÁS 1999. *100+1 jiddis szó*. Vác.
- SCHEIBERNÉ BERNÁTH LÍVIA 1981. *A magyarországi zsidóság személy- és családnévei II. József névadó rendeletéig*. Budapest.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
- TOLNAI VILMOS 1931. Beszélő nevek. *Magyar Nyelv* 28: 176–9.
- ZSUPOS ZOLTÁN 1993. Az erdélyi sátoros taxás fiskális cigányok nevei a XVIII. században. *Névtani Értésítő* 15: 333–6.

TAMÁS ÁGNES

ÁGNES TAMÁS, Names of characters of non-Hungarian nationality occurring in Hungarian humour magazines in the second half of the 19th century

This study examines whether the family names of characters of non-Hungarian nationality appearing in humour magazines of the 1860s and 1890s bear some resemblance to real-life family names of the era occurring in official registers. Relevant data were collected from two popular contemporary humour magazines, entitled “Üstökös” and “Borsszem Jankó”. The collected family names tend to inform us about the social status as well as the nationality of the indicated characters; thus, family names as ethnic symbols can clearly differentiate Hungarian and non-Hungarian figures in the magazines. By comparing the name stocks of the two observed periods, one can deduce that in the 1860s Jewish names were not dominant in these papers; in the 1890s, however, most non-Hungarian names were Jewish, which resulted in a reduced name stock: the names of the non-Jewish characters appeared less frequently and in fewer variations than in the 1860s. The author also discusses how the process of Magyarization of family names was reflected in the magazines.